

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«НАРОДНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала:

магістрантка 2 курсу групи KorO1-M20
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Будько Марія Анатоліївна

Науковий керівник:

Чопік О.В., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ	6
1.1. Теоретико-методологічні основи морального виховання молодших школярів.....	6
1.2. Показники моральної вихованості особистості.....	13
1.3. Використання народної казки як засобу морального виховання дітей молодшого шкільного віку.....	22
1.4. Казкотерапія як засіб корекційно-розвиткової роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями	32
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	44
2.1. Дослідження моральної вихованості учнів початкових класів з порушеннями розумового розвитку.....	44
2.2. Результати дослідження та їх аналіз.....	51
2.3. Методика формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки	60
Висновки до розділу 2	66
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми. Історія морального виховання починається з Стародавньої Греції. Арістотель, Платон, Сократ надавали великого значення моральним вчинкам. Високо оцінювали моральне виховання такі діячі, як В. Белінський, А. Герцен, Л. Толстой та інші. На думку А. Макаренка, «моральне виховання дитини має починатися дуже рано, коли дитині ще дуже далеко до грамотності, коли вона тільки навчилася добре бачити, чути, сяк-так говорити» [44].

Завжди проблема морального виховання підростаючого покоління турбувала наше суспільство. З плином часу змінювалися уклади суспільного життя, економічний розвиток, державна політика країни, але, незважаючи на це, безперечний пріоритет в освіті мало моральне виховання. Результати сучасних досліджень, присвячених проблемам національного, громадянського, правового виховання дітей молодшого шкільного віку (В.Ботнар, Н. Кагуй, Є. Корнеєва, Л. Любимова, І. Хабібуліна та інші) показали, що ефективність морального виховання залежить не тільки від грамотної організації навчально-виховного процесу, а й від правильного вибору методів переконання.

У спеціальній педагогіці проблема розвитку дитини у процесі морального виховання і в теоретичному, і в практичному плані розроблена менше. Загальні питання психологічного і педагогічного аспектів проблеми щодо дітей з порушеннями інтелектуального розвитку розглядаються в працях А.Белкіна, Н.Буфетова, О.Вержиховської, Л.Виготського, А.Висотської, Г.Дульнева, І.Єременка, О.Михайлової, В.Синьова, Н.Солодової та інших.

Одним із засобів морального виховання дітей молодшого шкільного віку є казка. К. Бюлер вважав молодший шкільний вік віком казок, адже казка – улюблений усіма дітьми літературний жанр. У процесі слухання казки дитина проживає казку разом з героєм, вчиться йому співпереживати. Саме казка розповідає про добро і зло, чесність та справедливість,

працьовитість та взаємовигоду, вона здатна зацікавити дитину своїм чаклунством і таємничістю, тому через неї можна досягти поставленої мети в моральному вихованні.

Найважливішим моментом у використанні казок є те, що казка навчає дитину моральним нормам і цінностям ненав'язливо. Особливий моральний потенціал належить народним казкам, які передаються з покоління в покоління з далекої давнини.

Проте, незважаючи на значущість проблеми морального розвитку дитини з порушеннями розумового розвитку та результати досліджень науковців, питання морального виховання молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки й досі залишається недостатньо з'ясованим.

Мета роботи – розробити методiku формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки.

Завдання дослідження:

1. Дослідити теоретико-методологічні основи морального виховання молодших школярів.
2. Охарактеризувати можливості використання народної казки як засобу морального виховання дітей молодшого шкільного віку.
3. Розглянути казкотерапію як засіб корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями.
4. Дослідити моральну вихованість учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.
5. Розробити методiku формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки.

Об'єкт дослідження: моральне виховання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Предмет дослідження: методика формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури; вивчення досвіду роботи спеціальних закладів для з'ясування стану проблеми у сучасній практиці; *емпіричні:* діагностичні методики, констатувальний експеримент; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Елементи наукової новизни одержаних результатів дослідження полягають у тому, що розроблено методику формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості експериментальної апробації методики формування моральних якостей у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засобами народної казки, яка може використовуватись вчителями, корекційними педагогами, психологами у навчально-виховній роботі з дітьми з порушеннями розумового розвитку, студентами під час проходження педагогічної практики.

База дослідження – комунальна установа «Чудельська спеціальна загальноосвітня школа I-II ступенів» в Рівненській області.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку.

Апробація роботи відбулася на студентській науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи студентів та магістрантів факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи (місто Кам'янець-Подільський, жовтень 2021 року). Результати дослідження відображено в 1 публікації.

ВИСНОВКИ

У першому розділі ми розглянули казку як засіб морального виховання дітей молодшого шкільного віку, з'ясували сутність поняття моральне виховання, розглянули погляди відомих педагогів на моральне виховання і використання народної педагогіки в педагогічному процесі, пояснили психологічні можливості вивчення казок, спираючись на думки відомих психологів.

Ми прийшли до висновку, що для повноцінного розвитку дитини необхідна цілеспрямована виховна робота вчителя, оскільки молодший шкільний вік є сензитивним для засвоєння соціальних норм морального розвитку, становлення адекватної самооцінки, розвитку критичності по відношенню до себе і оточуючих, розкриття індивідуальних особливостей і здібностей. Молодший шкільний вік характеризується підвищеною сприйнятливістю до зовнішніх впливів, необхідністю моральних норм і моральних вимог до інших, безпосередньою поведінкою. Ці особливості є запорукою навченості і сприйнятливості молодших школярів, дають великі можливості для систематичного і послідовного морального виховання дітей. Протягом цього періоду розвитку дитина активно пізнає навколишній світ і самого себе, набуває активний досвід поведінки в цьому світі, в тому числі і за допомогою знайомства і засвоєння досвіду народної педагогіки.

Було описано казку, як жанр усної народної творчості, виділено її особливості й окремі типи. Доведено, що казка – животворне джерело дитячого мислення, що інтелектуальні, моральні та естетичні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів стимулюють потік думки, що пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення. Під впливом почуттів дитина мислить словами. В казкових образах перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. Доведено, якщо в педагогічному процесі використовувати виховні можливості казок, то це зробить неабиякий вплив

на моральне виховання дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Також розкрито психолого-педагогічний потенціал казки. Казки, поєднуючи виховний і пізнавальний потенціал, є ефективним педагогічним засобом. Казки навчають дитину вірити в силу добра, любові, справедливості, краси. Реальне і вигадане напрочуд гармонійно поєднуються в казці, зачаровуючи дітей на все життя красою народного слова, сповненого мудрості, добра й оптимізму.

Робота з казкою має різні форми: читання казок, їх переказ, обговорення поведінки казкових героїв і причин їх успіхів або невдач, театралізоване виконання казок, проведення конкурсу знавців казок, виставки малюнків дітей за мотивами казок і багато іншого.

Казка є найбільш ефективним та доступним засобом розвитку морального потенціалу. Виховання і освіта в демократичному суспільстві не можуть ефективно функціонувати, не можуть навіть просто існувати поза народної педагогіки. Народна педагогіка – педагогіка національного розвитку, піднесення, відродження. Народна казка сприяє формуванню певних цінностей, ідеалу. Для дівчаток – це красна дівиця (розумниця, рукодільниця...), а для хлопчиків – добрий молодець (сміливий, сильний, чесний, добрий, працьовитий, люблячий Батьківщину). Ідеал для дитини – далека перспектива, до якої він буде прагнути, звіряючи з ним свої справи і вчинки. Ідеал, набутий у дитинстві, багато в чому визначить його як особистість.

Педагогами використовуються різні форми морального виховання (індивідуальна, групова), методи виховання (пояснення, прохання, етична бесіда, приклад, вправи, виховують ситуації, заохочення, змагання, схвалення, нагородження та інші), засоби морального виховання (художні, природа, власна діяльність дітей, атмосфера спілкування).

Одним із домінуючих методів по формуванню моральних якостей молодших школярів в комунальній установі «Чудельська спеціальна

загальноосвітня школа I – II ступенів» є казкотерапія, яка передбачає розбір ситуації і фактів поведінки людей, взятих із народних казок, творів художньої літератури і реальних життєвих ситуацій. Педагоги разом з учнями проводять досить докладний аналіз ситуації з визначенням основних характерних моментів з позиції моральної поведінки і етичних правил. Таким чином, в ході бесіди педагоги підводять учнів до усвідомленої моральної позиції, переконанням і вдосконалення певних позитивних моральних якостей.

Дієвість української народної казки у моральному вихованні молодших школярів ми довели експериментально. Казки активно вводилися на уроках читання. У результаті ми прийшли до висновку, що використання виховних можливостей казок вплинуло на моральну вихованість дітей молодшого шкільного віку через анкетування і систему уроків читання. Вплив народної творчості на всі сторони нашого життя величезне.

Виховання має сприяти розвитку та становленню особистості дитини, чим молодша дитина, тим більший вплив можна чинити на її почуття та поведінку. Систематичне моральне виховання дитини забезпечує її адекватний соціальний розвиток та гармонійне формування особистості.

Таким чином, проблема нашого дослідження є актуальною, адже моральне виховання дитини є центральним орієнтиром у розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Первинна соціалізація дитини у родинному середовищі. *Дошкільне виховання*. 2007. № 6. С. 12-13.
2. Алексєєнко Т. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей? *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 33-36.
3. Артемова Л. В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі. 2012. 291 с.
4. Барташнікова І. А. Розвиток уяви і творчих здібностей у дітей 7-9 років. Тернопіль : Богдан, 2008. 85 с.
5. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. 1988. С. 147-148.
6. Березовський І. Українські народні казки про тварин. К. : Наук. думка, 1979. С. 10-11.
7. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник 2008. 848 с.
8. Бех І. Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини *Педагогіка толерантності*. 2011. №2. С. 16-23.
9. Беленька Г. В. Навчання через казку. *Дошкільне виховання / Палітра педагога*. 2004. № 1. С. 14-17.
10. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Виховання і культура*. 2011. № 1(1). С. 4-10.
11. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К., 2002. С. 76-83.
12. Болтарович З. Традиції сімейного виховання. *Народна творчість та етнографія*. 2011. № 2. С. 105-112.
13. Боришевський М. Й. Моральні переконання та їх формування у дітей. К., 2002. 48 с.
14. Бреусенко-Кузнєцов О. Виховний вплив чарівної казки *Психолог: Додаток до газ. «Шкільний. Світ»*. 2006. №4. С. 14-18.
15. Бріцина О. Ю. Українська народна казка. К. : Наук. думка, 2002. 21 с.

16. Вержиховська О.М. Формування моральних якостей у молодших школярів з обмеженими розумовими можливостями у позакласній роботі : Монографія. Кам'янець-Подільський, 2008. 268 с.
17. Войтко В. Психолого-педагогічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку : навчально-методичний посібник. В. Войтко. Кропивницький, 2017. 48 с.
18. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологически очерк. М. : «Просвещение», 1997. 93 с.
19. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. 128 с.
20. Гетманська М. Казка чи казкотерапія? Виховання чи лікування? *Психолог довкілля*. 2012. №9. С. 29-32.
21. Даниляк Р.З. Формування людських чеснот як основа морального виховання у початковій школі. *Наукові записки: [збірник наукових статей] М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова, 2015. Випуск СХХVII (127). С. 33-41.*
22. Даниляк Р.З. Формування моральності як результату морального виховання молодших школярів. Педагогічна освіта: теорія і практика. *Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип.20 (1-2016). Ч.1. Кам'янець-Подільський, 2016. 364 с.*
23. Зеньковский В.В. Психология детства. СПб. : Деловая книга, 1995. 347 с.
24. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Основы сказкотерапии. СПб. : Речь, 2010. 176 с.
25. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум з казкотерапії. СПб. : Мова, 2000. С. 72.
26. Каїров І. А. Азбука морального виховання. М. : Просвещение, 1979. 17 с.

27. Карнаухова А. В. Українська казка, як засіб формування шанобливого ставлення до дорослих у дітей. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Педагогічні науки: реалії та перспективи. К., 2014. Вип. I. С. 131-135.
28. Карнаухова А. В. Деякі аспекти формування морально-етичної сфери особистості школяра за допомогою використання українських казок. *Науково-теоретичний збірник*. Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 14. С. 102-105.
29. Карнаухова А. В. Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки. *Зб. наук. пр.* Рівне, 2011. С. 143-147.
30. Карнаухова А. В. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект. *Вихователь методист дошкільного закладу*. № 7. 2012. С. 20-24.
31. Крупник Г. А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 2 (46). С. 251-257.
32. Лебедев Ю.А. Сказка как источник творчества детей / Науч. рук. М. : «Просвещение», 2001. 235с.
33. Ленц Фридель. Образный язык народных сказок. 1995. 334с.
34. Литвиненко С. О. Виховання гуманних понять молодших школярів засобами української народної казки. Одеса, 1994. 183 с.
35. Миронова Н. Роль казки на особистість дитини. *Дошкільне виховання*. 2007. № 5. С. 12-13.
36. Миллс Д., Кроули Р. Терапевтические метафоры для детей и «внутреннего ребенка». Х., 1999. 92 с.
37. Пропп, В.Я. Исторические корни волшебной сказки. М. : Лабиринт, 2000. 336 с.
38. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки. М. : Лабиринт, 2001. 192 с.

39. Самошкіна Л.М., Яковенко В.С. Казка в роботі з дитячими психологічними проблемами: Навч. посіб. Д. : РВВ ДНУ, 2002. 48 с.
40. Сідлецька О. В. Моральне виховання молодших школярів (методичні поради, дидактичний матеріал). Початкове навчання та виховання. 2016. № 19-21. С. 80-92.
41. Соколов Д. Ю. Сказки и сказкотерапия. М. : Эксмо-пресс, 2005. 224 с.
42. Солодухов В.Л. Метафоричний зміст казки в процесі активного соціально-психологічного навчання. Слов'янськ : ПП «Канцлер», 2004. 112 с.
43. Стишонок И.В. Сказка в тренинге : коррекция, развитие, личностный рост. СПб. : Речь, 2005. 144 с.
44. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибрані твори : в 5 т. Т. 1. К. : Рад. шк., 1977. С. 403-637.
45. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості . Вибрані твори : в 5 т. Т. 1. К. : Рад. шк., 1977. С. 55-209.
46. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Вибрані твори : в 5 т. Т. 4. К. : Рад. шк., 1977. С. 393-625.
47. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Твори : в 5 т. Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. С. 7-279.
48. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. К. : «Академвидав», 2006. С. 112-114.
49. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду школярів. Українська література в загальноосвітній школі. 2016. №4. С. 24-27.
50. Хомуленко Т.Б. Модально-специфічна пам'ять молодшого школяра. Х. : ХНПУ, 2011. 192 с.
51. Чорна К.І. Моральне виховання. Енциклопедія освіти // Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 523-524.

52. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал. Нариси до історії української-етнопсихології. Упоряд. М. Шафовал. 2-ге вид. перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 341 с.